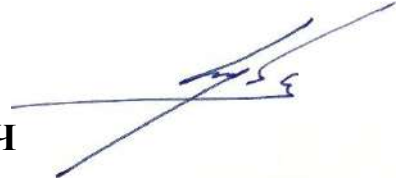

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

СКУБАК ЕДУАРД ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 159.9:35–057.34:343.353

**ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОВЖИВАННЯ
ПОСАДОВИМ СТАНОВИЩЕМ ДЕРЖСЛУЖБОВЦЯМИ В УКРАЇНІ**

19.00.06 – юридична психологія

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

доктор психологічних наук, професор

Кудерміна Олена Іванівна,

Національна академія внутрішніх справ,
завідувач кафедри юридичної психології

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент

Швець Дмитро Володимирович

Харківський національний університет внутрішніх справ,
ректор

кандидат психологічних наук, доцент

Пакліна Тетяна Олександрівна

Департамент оперативно-технічних заходів
Національної поліції України,
старший оперуповноважений в ОВС

Захист відбудеться «28» грудня 2020 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.01 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, площа Солом'янська, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, площа Солом'янська, 1.

Автореферат розісланий «27» листопада 2020 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. В. Павлишин

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Службові злочини в умовах поглиблення соціально-політичної та фінансово-економічної кризи в державі виступають серйозною загрозою національній безпеці України. Корупційний характер зазначених кримінальних дій істотно впливає на зниження ефективності національної системи державного управління та функціонування окремих органів державної влади. Відсутність соціально видимих результатів розслідування службових злочинів нівелює всі ефективні антикорупційні заходи державного рівня та підриває стабільність і систему правопорядку, захищеність прав, свобод і законних інтересів громадян у нашій державі. Наведене вище призводить до легітимізації у свідомості суспільства осучасненої системи таких злочинів та їх існування, залежно від посади та місця у корупційній ієрархії державної влади. Зазначене визначає актуальність звернення до юридико-психологічної характеристики зловживання посадовим становищем державних службовців в Україні.

Дихотомія сучасного стану протидії правоохоронними органами злочинам, пов'язаним із зловживанням посадовим становищем державними службовцями відображається у статистичних показниках: порівняно з 2018 р. у 2019 р. кількість зазначених кримінально караних діянь зросла на 21 %. Водночас, якщо у 2015 р. кількість засуджених за ст. 364 КК України склала 43 особи, то у 2019 – лише дві.

Соціальні передумови окресленої проблеми (корупційна зараженість практично всіх гілок влади і владних інститутів, формування в Україні «корупційної культури», коли у свідомості громадян окремі посади асоціюються з можливостями отримання незаконної вигоди тощо) є виразними але переборними. Їх перетворення можливе шляхом здійснення науково обґрунтованого інтегративного аналізу феномену зловживання посадовим становищем й, як підсумок, створення ефективної системи кримінального-правової кваліфікації цих злочинів та результативного їх розслідування. Зазначене унеможлиблюється без психологічного розуміння сутності злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем та виокремлення психологічних засад кримінальних проваджень щодо злочинів за ст. 364 КК України.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці вітчизняних й іноземних учених: Ю. Аленіна, І. Басистої, В. Бахіна, Р. Белкіна, В. Боднара, О. Богодухової, А. Вановскої, А. Вознюка, Т. Варфоломеевої, Г. Власової, В. Галагана, Л. Головійчук, В. Гончаренка, В. Горбачевського, В. Грудницького, М. Данілюка, Є. Дровосекова, В. Журавля, А. Іщенко, Л. Казміренко, М. Кимлик, А. Коваленко, О. Колесніченка, В. Колмакова, В. Коновалової, О. Кришевич, С. Кулик, О. Кудерміної, В. Лукашевича, О. Мотляха, Д. Никифорчука, Ю. Орлова, І. Охріменка, Т. Пакліної, М. Решетнікова, А. Савченка, М. Салтевського, М. Сегая, О. Таран, В. Топчія, Л. Удалової, С. Чернявського, Ю. Чорноус, В. Шевчука, В. Шепітька, Д. Швеця та ін.

Незважаючи на наявні ґрунтовні ретроспективні та компаративіські дослідження питань кримінально-правового осмислення злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем, існуючу значну кількість теоретико-емпіричних розробок криміналістичного забезпечення кримінального провадження

щодо злочинів за ст. 364 КК України, опрацювання психологічних чинників та особистісних особливостей корупційної поведінки посадової особи, поза увагою науковців залишилися низка проблем, вирішення яких неможливо без застосування комплексного юридико-психологічного аналізу. Зазначене обумовило актуальність нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження узгоджується з положеннями Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 (р. 4); Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 (р. 4); Антикорупційної стратегії 2014-2017 р., схваленої Верховною Радою України, Проекту Антикорупційної стратегії на 2020-2024 р., Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. у № 275. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 22 грудня 2015 року (протокол № 23).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дослідження є визначення юридико-психологічних особливостей зловживання посадовим становищем та розробка рекомендацій щодо розслідування цього злочину.

Для досягнення цієї мети необхідно було вирішити такі *задачі*:

- висвітлити та систематизувати історичні витоки виникнення та становлення кримінально-правового розуміння поняття «зловживання посадовим становищем» на теренах сучасної України;
- здійснити компаративістський аналіз зарубіжного та вітчизняного законодавства щодо кримінально-правового тлумачення зловживання посадовим становищем державних службовців;
- надати психолого-кримінологічну характеристику злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем держслужбовцями в Україні;
- визначити юридико-психологічні складові об'єкта й об'єктивної сторони злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем;
- виокремити психолого-правові особливості суб'єкта та суб'єктивної сторони злочинів у вигляді зловживання посадовим становищем державних посадовців;
- розробити рекомендації щодо удосконалення кримінально-правових та криміналістичних засад розслідування злочинів у вигляді зловживання посадовим становищем;
- окреслити основні напрями використання психофізіологічного дослідження із застосування поліграфа під час розслідування злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що порушуються при вчиненні злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем.

Предметом дослідження є юридико-психологічна сутність зловживання посадовим становищем державними службовцями в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання, що дає змогу розглядати правові, криміналістичні та кримінологічні психологічні особливості зловживання посадовим становищем.

На зазначеному методологічному фундаменті у дисертації застосовуються окремі наукові методи пізнання. За допомогою *історико-правового* методу визначено генезис кримінально-правового розуміння поняття зловживання посадовими повноваженнями (підрозділ 1.1), *порівняльно-правового* – здійснено компаративістський аналіз кримінально-правового тлумачення поняття «зловживання посадовим становищем» (підрозділ 1.2); *системно-функціонального* – під час розгляду психолого-кримінологічних особливостей злочинів у вигляді зловживання посадовим становищем (підрозділ 1.3), здійснення психолого-правової характеристики елементів складу злочину, пов'язаного із зловживанням посадовим становищем (підрозділи 2.1, 2.2); *системно-логічного* – для формулювання рекомендацій щодо удосконалення кримінально-правових та криміналістичних засад розслідування злочинів у вигляді зловживання посадовим становищем (підрозділ 3.1); *формально-логічного* – для визначення засад використання психофізіологічного дослідження в процесі розслідування злочинів за ст. 364 КК України (підрозділ 3.2); методи *математичної статистики* – під час кількісного порівняльного оцінювання та якісного аналізу одержаних результатів (підрозділи 2.2, 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять результати аналізу та узагальнення положень вітчизняного і зарубіжного кримінального процесуального законодавства, офіційних статистичних даних НАБУ, матеріалів 42 кримінальних проваджень щодо злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем, проведеного анкетування 37 осіб, які займають керівні посади у державних підприємствах (підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності становить 50 % і більше) та 40 детективів НАБУ. Під час підготовки дисертації використано власний п'ятирічний досвід роботи на посаді старшого детектива НАБУ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у дисертації вперше комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, з урахуванням новітніх досягнень правової та психологічної наук, розглянуті сутність та зміст злочинів у вигляді зловживання посадовим становищем; сформульовані практичні рекомендації щодо удосконалення процесу розслідування зазначених кримінальних дій. У результаті проведеного дослідження визначено низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

- запропоновані складові психологічного профілю суб'єкта злочину, пов'язаного із зловживанням посадовим становищем, який включає в себе низку типових індивідуально-психологічних особливостей особистості (самостійність; впевненість, високий рівень інтелектуального розвитку, висока самооцінка, амбіційність, вимогливість до інших тощо) та характеристика різновидів корисливої спрямованості зазначених осіб;

- визначено динаміку наукового розуміння злочинів, пов'язаних із зловживанням службовим становищем та виокремлено чотири етапи його становлення: I етап – початок зародження державності на теренах сучасної України

– середина XIX ст.; II етап – середина XIX ст. – початок XX ст.; III етап – 20-ті роки XX ст. – початок XXI ст.; IV етап – початок XXI ст. – теперішній час;

– окреслено можливості застосування поліграфа в процесі розслідування злочинів у вигляді зловживання посадовим становищем, в результаті якого відбувається: оцінка достовірності даних, що повідомляються підозрюваною особою; одержання інформації орієнтовного характеру щодо механізму й способу корупційних правопорушень; визначення кола підозрюваних і ймовірно причетних до події злочину осіб; визначення послідовності і необхідності проведення першочергових гласних та негласних заходів для виявлення, розкриття й припинення корупційних правопорушень;

– виявлено суперечливості змісту й недосконалість конструкції кримінально-правової норми, що встановлює відповідальність за злочини, пов'язані із зловживанням посадовим становищем, а саме: обмеження можливості доведення змови державного службовця з вигодонабувачем; наявність феномену дискретності повноважень посадової особи, труднощі чіткої та правильної кваліфікації та розмежування від інших видів кримінальних правопорушень зі схожою кваліфікуючою ознакою, відсутність однозначного тлумачення поняття «всупереч інтересам служби», заподіяння шкоди виключно матеріального характеру;

удосконалено:

– розуміння кримінально-правової сутності поняття «зловживання посадовим становищем»;

– уявлення про соціально-психологічні наслідки злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем, як проявів корупційної поведінки особи;

– розмежування понять «посадове становище» та «службове становище»;

– психологічні засади розслідування злочинів у вигляді зловживання посадовим становищем;

дістало подальший розвиток:

– компаративістський аналіз сутності зловживання посадовим становищем у зарубіжній та вітчизняній кримінально-правовій науці;

– кримінологічна оцінка стану злочинів передбачених ст. 364 КК України;

– критерії віднесення злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем, як корупційних за змістом та суттю;

– розуміння психологічних механізмів учинення корупційних злочинів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджені за такими напрямами:

– у *практичній діяльності* – для вдосконалення процесу кримінального провадження щодо злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем (акти впровадження Національного антикорупційного бюро України від 30 квітня 2020 р.; слідчого управління Головного управління Національної поліції у Кіровоградській області від 25 листопада 2020 р.).

– в *освітньому процесі* – під час викладання таких навчальних дисциплін, як «Юридична психологія», «Актуальні проблеми слідчої діяльності», «Професійно-психологічна підготовка поліцейських» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 27 травня 2020 р.).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення й висновки оприлюднені дисертантом на наступних всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Імплементация європейських стандартів запобігання корупції в Україні» (м. Київ, 22 березня 2019 р.); «Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні» (м. Харків, 19–22 липня 2019 р.); «Актуальні проблеми адміністративно-правової науки (до 95-річчя з дня народження Р. С. Павловського)» (м. Харків, 26 вересня 2019 р.); «Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті» (Дніпро, 1-2 лист. 2019 р.).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційного дослідження, висвітлено у 10 наукових працях, серед яких: п'ять статей у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних та психологічних наук, у тому числі таких, що входять до міжнародних наукометричних баз; одна стаття – в іноземних наукових виданнях. Чотири тези – у збірниках доповідей науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (210 джерел на 22 сторінках) і двох додатків (на 6 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 233 сторінок, з них основного тексту – 194 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, розкрито її зв'язок із програмами, планами, темами наукових досліджень, охарактеризовано ступінь наукової розробленості, визначено об'єкт, предмет, мету, задачі дослідження, методи та методологічні засади, описано основні компоненти наукової новизни, а також їх практичне значення, відомості про апробацію, публікації автора, структуру дисертації.

Розділ 1 «Зловживання посадовим становищем представниками державної служби як юридико-психологічна проблема» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Історичні передумови та сучасний стан кримінально-правового розуміння поняття «зловживання посадовим становищем» держслужбовцями в Україні»* розглянуті основні етапи генезису кримінально-правового розуміння зловживання посадовим становищем з моменту появи в Україні ознак державності.

У процесі виникнення та становлення кримінально-правового розуміння злочинів, пов'язаних із зловживанням владою та службовим становищем виокремлюються чотири етапи.

Для першого етапу притаманне виокремлення певних дій осіб, що наділені представницькими повноваженнями, що корегуються із сучасним тлумаченням «зловживання службовим становищем». В той же час, їх перелік та відповідальність за їх вчинення були невиразні (часи Київської Русі, Литовський статут 1529 р., Судебник 1497 р., Соборне уложення 1649 р. тощо).

Другому етапу характерна диференціація службових злочинів, норми стали більш досконалими, диспозиції статей – більш конкретними (Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р., Кримінальне уложення Російської імперії 1903 р. визначено).

Третій етап означився тим, що був нерозривно пов'язаний із актуальними соціально-політичними умовами того часу. Відповідно, особливого значення набувала дефініція «зловживання» (Постанова Всеросійського центрального виконавчого комітету 1918 р. «Про підсудність революційним трибуналам»), закріплення доволі вичерпного переліку службових злочинів (ст. 105 КК УСРР 1922 р.), поява відповідальності за зловживання службовим становищем та вказівки про систематичність його вчинення й мотиву (КК УСРР 1927р.), виокремлення істотної шкоди та спричинення тяжких наслідків (КК УРСР 1960 р.).

Четвертому етапу іманентний еволюційний рух до стандартів міжнародного кримінально-правового законодавства, імплементація до національного законодавства положень Конвенції ООН – чітке визначення основних понять, таких як «істотна шкода», «службова особа» тощо, правильне та вичерпне тлумачення законодавчої конструкції суб'єктивної сторони цього злочину (Закон України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності посадових осіб» від 11.07.1995 р., КК України 2001 р., КК України 2014 р.).

У підрозділі 1.2 «Компаративістський аналіз сутності зловживання посадовим становищем у зарубіжній та вітчизняній кримінально-правовій науці» представлені результати компаративістського аналізу феномену зловживання посадовим становищем у зарубіжному та вітчизняному кримінальному судочинстві.

Аргументовано, що у кримінальному законодавстві зарубіжних країн світу норми, що передбачають кримінальну відповідальність за зловживання владою або службовим становищем різняться.

КК Франції чітко визначає межі дозволеної і недозволеної поведінки посадових осіб, чітко диференціює вчинені ними злочинні діяння. У КК Латвії, як і в українському законодавстві, передбачено відповідальність державної посадової особи, як за перевищення службових повноважень, так і за зловживання службовим становищем. У КК Литви відповідальність за злочини у сфері службової діяльності викладено лаконічно та стисло. У КК Естонії перевищенням влади визнається тільки незаконне застосування посадовою особою зброї, спеціального засобу чи насильства.

КК Італії не вказує на конкретну форму вини, тому як активні дії, так і бездіяльність можуть вчинятися як умисно так і з необережності. У КК Угорщини наявні дві статті, що диференціюють «зловживання владою» та «зловживання суспільною функцією», різниця між якими полягає у визначенні суб'єкта злочину. Однією особливістю КК Нідерландів є те, що в ньому закріплено окрім правопорушень по службі, «проступки, що містять службові зловживання». На відміну від КК України, КК Нідерландів чітко встановлює, за які саме наслідки особу може бути притягнуто до відповідальності.

КК Молдови передбачає оптимальний варіант розмежування норми яка передбачає відповідальність за зловживання владою та службовим становищем і

норми яка передбачає відповідальність за перевищення влади та службових повноважень. У Кримінальному кодексі Швейцарії надано чіткий перелік суб'єктів зловживання службовим становищем, визначено посадових осіб або членів державних органів, які зловживають владними повноваженнями. Ретельна класифікація посадових злочинних діянь представлена у КК ФРН. Передусім окреслюються злочинні діяння, пов'язані з корупцією та діяння за критерієм суб'єкта. За Зведенням законів США до відповідальності за посадові злочини можуть бути притягнені лише посадові особи федерального рівня (включаючи федеральних суддів).

Головна, відмінність законодавства КНР від КК України, полягає в тому, що при настанні особливо тяжких наслідків, осіб яких вчинили зазначені злочини позбавляють волі на строк більше 10 років, безстроковому позбавленню волі або смертній карі, з можливою конфіскацією майна.

У підрозділі 1.3 *«Психолого-кримінологічна характеристика злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем держслужбовцями в Україні»* розглянуто основні кримінологічні та психологічні ознаки злочинів у вигляді зловживання посадовим становищем.

Злочини у сфері службової діяльності відносяться до числа злочинів з високим ступенем латентності. Аналіз даних Офісу Генерального прокурора та Державної судової адміністрації України дозволяє констатувати, що в 2015 р. було обліковано 15 тис. злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, у 2016 р. – 14,8 тис., у 2017 р. – 19,2 тис., у 2018 р. – 19,9 тис., а за результатами 2019 р. цей показник становив – 20 тис. правопорушень. Таким чином, можна зробити висновок, що в 2015-2016 рр. даний вид злочинності перебував практично на одному рівні, в той час як в 2017-2019 рр. відбулося значне зростання цих видів злочинів.

У складі службових злочинів, кількість правопорушень облікованих за ст. 364 КК України збільшувалась протягом 2015-2017 рр. (відповідно 3 тис., 3,3 тис. та 4 тис.), в 2018 р. дещо скоротилася (3,5 тис.), проте за підсумками 2019 р. зростання продовжилося – обліковано 4,3 тис. кримінальне правопорушення. За даними Державної судової адміністрації за злочини у сфері службової діяльності було прийнято судових рішень стосовно такої кількості осіб: в 2015 р. – 1 146, в 2016 р. – 831, в 2017 р. – 749, в 2018 р. – 788, в 2019 р. – 885. Динаміка судових рішень за ст. 364 КК України вражаюча: якщо в 2015 р. кількість засуджених за цією статтею складала 43 особи, то в 2019 р. – лише 2.

Службові злочини не можна віднести до тяжких, адже майже половину з них кваліфіковано як правопорушення невеликої тяжкості. Особливо тяжкі злочини займають незначну частину в структурі (менше 1 %). Проте негативна динаміка 2015-2019 років полягає в поступовому збільшенні тяжкості злочинів.

Зловживання службовим становищем виступає злочинною дією, що має ознаки корупційних злочинів. Поширеність корупції в різних сферах життя, існування її як масового явища перетворюють її на елемент повсякденності, звичаю, традиції. Враховуючи різноманітність форм зловживань службовим становищем необхідно розрізняти наступні три рівні корупції: «корупцію виживання», «корупцію комфорту» та «корупцію престижу».

Розділ 2 «Застосування психологічних знань щодо визначення елементів складу злочинів у виді зловживання посадовим становищем» містить два підрозділи.

У підрозділі 2.1 *«Юридико-психологічні особливості об'єкта та об'єктивної сторони злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем»* наведені результати психолого-правового аналізу об'єкта та об'єктивної сторони злочинів у виді зловживання посадовим становищем.

Констатується, що об'єктивна сторона є однією з основних підсистем складу злочину і формується із низки взаємодіючих елементів, які в своїй сукупності утворюють процес зовнішнього посягання на об'єкт кримінально-правової охорони. Проблема об'єкту та об'єктивної сторони злочинів пов'язаних із зловживанням службовим становищем є достатньо висвітленою у кримінально-правовій науці. Вона знайшла своє відображення у наукових розвідках К. Задоя, В. Кириченко, О. Кришевич, В. Навроцького, М. Мельника, А. Савченка О. Светлова, Т. Слуцької, Д. Сисоєва та інші. Узагальнення результатів наведених теоретичних пошуків дозволяє визначити певні дискусійні питання.

При кримінально правовій кваліфікації злочину передбаченого ст. 364 КК України важливим є розмежування того, що саме було вчинено: зловживання владою чи зловживання службовим становищем і враховувати це під час призначення покарання. У цьому контексті дискусійним є питання щодо авторитету, як можливості службової особи ним зловживати. Доведено, що широке розуміння використання службових повноважень пов'язане з тим, що суб'єкт, займаючи відповідну посаду і виконуючи відповідні обов'язки в межах своєї службової компетенції, набуває визначеного авторитету, має службові зв'язки з іншими посадовими особами, має можливості та повноваження здійснювати на них вплив, завдяки чому має певні переваги, які відсутні у інших осіб, які не займають цю посаду.

Зловживання владою є однією із форм службового зловживання. В той же час, зловживати владою можуть лише особи, які нею наділені, інші ж можуть зловживати службовим становищем або повноваженнями. Разом із цим особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, здійснюючи службову діяльність, можуть зловживати також і організаційно-розпорядчими або адміністративно господарськими функціями.

Заподіяння шкоди відповідно ст. 364 КК України має виключно матеріальний характер, що не відповідає соціально-психологічним наслідкам вчинення злочинів, пов'язаних із зловживанням службовим становищем, які потенційно можуть призводити до пониження ролі української держави для пересічних громадян, підриви довіри населення до різних гілок влади та зниженні зовнішньополітичного авторитету держави тощо.

У підрозділі 2.2 *«Психолого-правова характеристика суб'єкта та суб'єктивної сторони злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем»* наведені результати розгляду кримінально-правових та психологічних ознак суб'єкта та суб'єктивної сторони злочинів у вигляді зловживання службовим становищем.

Злочини передбачені ст. 364 КК України, порівняно з іншими, вчиняють особи у більш зрілому віці, питома вага жінок є більшою, ніж середній показник по злочинності в цілому та освітній рівень правопорушників є набагато вищим, ніж в осіб, що вчинюють інші злочини.

Підґрунтям для вчинення державними службовцями злочинів, пов'язаних із зловживанням владою може стати професійна деформація зазначеної категорії фахівців. Доведено наявність зазначеного ризику у керівників державних підприємств (20 % присвячують роботі 8 год. на день, 56 % проводять на робочому місці близько 10 год. на день та 24 % – 12 год.).

68 % керівників не узгоджують свої рішення з керівництвом органу, до сфери управління якого вони відносяться, що з одного боку зменшує бюрократизм у роботі підприємства, проте є негативним фактором з огляду на низьку ефективність державного сектора у цілому.

Психологічними ознаками керівників державних підприємств як потенційних суб'єктів зазначених злочинів є впевненість у вірності прийнятих особисто посадових рішень (84 % опитаних частково враховують думку підлеглих при прийнятті ними управлінських рішень та 16 % осіб взагалі не вважають за потрібне це робити) та не толерантне ставлення до підпорядкованих осіб (88 % повідомили, що їх дратують люди які не здатні самотійно про себе попіклуватися). Опосередкованим ризиком корупційної поведінки зазначеної категорії фахівців є невпевненість (76 % з них) у продовженні роботи протягом найближчих 2 років на очолюваному підприємстві.

Розділ 3 «Юридіко-психологічні засади удосконалення процесу розслідування злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Удосконалення кримінально-правових та криміналістичних засад розслідування злочинів у вигляді зловживання посадовим становищем»* виокремлені основні проблеми кримінально-правової кваліфікації злочинів, пов'язаних із зловживанням службовим становищем та визначенні особливості їх розслідування.

Аргументується, що у кваліфікації та розслідуванні злочинів, пов'язаних із зловживанням службовим становищем наявні певні дискусійні проблемні питання, що потребують кримінально-правового удосконалення (обмеження можливості доведення змови державного службовця з вигодонабувачем; наявність феномену дискретності повноважень посадової особи, труднощі чіткої та правильної кваліфікації та розмежування від інших видів кримінальних правопорушень зі схожою кваліфікуючою ознакою, відсутність однозначного тлумачення поняття «всупереч інтересам служби» тощо).

Виявлено, що вагомим інструментом під час досудового розслідування 92 % опитаних детективів НАБУ вважають вивчення психологічних характеристик можливого фігуранта кримінального провадження перед початком досудового розслідування. 64 % респондентів, в результаті вивчення психологічних характеристик можливого фігуранта кримінального провадження, найчастіше бажають одержати інформацію про спосіб життя особи та 36 % – одержати інформацію про ціннісні орієнтації особи.

Узагальнення психологічних особливостей підозрюваного у злочинах, пов'язаних із зловживанням службовим становищем та визначення їх основних мотивів корисливої спрямованості зумовили можливість побудови психологічного профілю зазначених осіб.

У підрозділі 3.2 *«Можливості застосування психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у кримінальних провадженнях щодо злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем»* наведена низка підстав, що обумовлюють можливість застосування поліграфа в процесі розслідування злочинів у вигляді зловживання посадовим становищем.

Одним із елементів комплексного підходу у розслідуванні злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем є використання поліграфу як надточного науково-технічного приладу гласного використання. Наявний практичний досвід використання поліграфа під час розслідування злочинів дає підстави стверджувати, що його застосування є ефективною процедурою роботи з ідеальними слідами відображення, які є ключовими у формуванні уявлення й відтворення особою інформації про подію, яка відбулася.

01 вересня 2020 р. затверджено Інструкцію з організації та проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа у діяльності НАБУ та визначені детективи, на яких покладанні обов'язки їх проведення. Одним із головних завдань Інструкції є отримання та перевірка інформації для підвищення ефективності здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами НАБУ. Зазначене потенційно передбачає інтенсифікацію процесу використання поліграфа під час розслідування злочинів, пов'язаних із зловживанням службового становища. Станом на сьогодні залучення поліграфолога під час розслідування кримінальних проваджень за фактами зловживання службовим становищем відбувалось тільки чотири рази.

Констатовано, що в процесі розслідування злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем у сфері службової діяльності поліграф ефективно використовувати у таких випадках (слідчих ситуаціях) коли: наявна протидія розслідуванню та встановленню істини; існують розбіжності між конкретними фактами та показами свідка або підозрюваного; виявляється бажання підозрюваного довести власну невинуватість; виникають підозри здійснення протиправного тиску на учасників кримінального провадження (підозрюваних, свідків, експертів тощо) з боку корумпованих осіб.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі комплексного дослідження проблеми юридико-психологічних засад зловживання службовим становищем сформульовано низку нових наукових положень та одержано ряд значущих емпіричних результатів, найсуттєвішими з яких є такі:

1. Ретроспективний аналіз та розгляд сучасного стану розуміння феномену «зловживання посадовим становищем» спричинює необхідність здійснення диференціації понять «посадове становище» та «службове становище». Посада є одною з форм поділу праці і забезпечує організацію діяльності людей в державних,

громадських чи приватних структурах. Вона визначає зміст їхнього службово-правового статусу і окреслює коло службових завдань. Зазначені поняття не тотожні, але враховуючи, що посада є органічним елементом службових відносин є системно підпорядкованими. Звернення до поняття «посадове становище» дозволило акцентувати увагу на низці кримінальних правопорушень, які вчинюються керівниками державних підприємств та розслідування яких здійснює Національне антикорупційне бюро.

Виникнення злочинів, що кваліфікуються як «зловживання службовим становищем» у вигляді самостійної групи злочинних діянь передбачає наявність більш-менш розвинених суспільних відносин, особливості яких зумовлюють систему й характер цієї групи злочинів. Здійснений ретроспективний аналіз кримінально-правового розуміння злочинів, пов'язаних із зловживанням службовим становищем дозволяє виокремити чотири етапи його становлення: I етап – початок зародження державності на теренах сучасної України – середина XIX ст.; II етап – середина XIX ст. – початок XX ст.; III етап – 20-ті роки XX ст. – початок XXI ст.; IV етап – початок XXI ст. – теперішній час. На кожному з виокремлених етапів відбувався поступовий, але не завжди прогресивний генезис змісту понять «службова особа», «службове становище», «зловживання службовим становищем»; корегувалася кваліфікація дій в межах зазначеної групи злочинних діянь; змінювався ступінь відповідальності за них тощо.

Сучасний стан кримінально-правового розуміння «зловживання посадовим становищем» нерозривно пов'язаний з диспозицією статті 364 КК України, яка є загальною та передбачає відповідальність за власне зловживання владою або службовим становищем. Водночас, аналіз наукових першоджерел дозволяє стверджувати, що редакція ст. 364 КК України потребує вдосконалення та чіткого визначення об'єктивної сторони зловживання владою або службовим становищем, щоб унеможливити різне її тлумачення. Окрім цього, предмет доказування є складним та деталізованим, що звужує перелік дій, які підпадають під кваліфікацію за цією статтею та може призводити до декриміналізації низки злочинів.

2. У більшості країн континентальної Європи відбувається спрощення кваліфікації дій, вчинених службовою особою, в рамках однієї статті. Проте існує чітка прив'язка до завданих наслідків у вигляді матеріальної шкоди, що надає можливість стороні обвинувачення дуже швидко побудувати причинно-наслідкову складову дій особи у межах одного визначеного законодавцем складу злочину та передати докази на розсуд суду, який при призначенні покарання шляхом аналізу всіх наданих стороною обвинувачення та стороною захисту доказів, дійде висновку про рівень суспільної небезпеки та завданої суспільним інтересам шкоди, до яких призвели такі діяння.

В кримінальному законодавстві зарубіжних країн практично немає різниці між зловживання владою або службовим становищем та перевищенням влади або службових повноважень. Зазначене розмежування більш характерне для кримінального права пострадянських країн та пов'язане, переважно, з масовим порушенням конституційних прав громадян представниками правоохоронних органів, зокрема, під час досудового розслідування, у зв'язку з чим, законодавцем

було введено окрему норму з визначенням суб'єктом у вигляді працівника правоохоронного органу.

У вітчизняному кримінальному законодавстві перелік кримінально карних діянь прописаний доволі якісно та прискіпливо, втім, існують випадки коли пряма прив'язка чинної редакції статті 364 КК України до розміру матеріальної шкоди у майновому виразі не дає можливості притягнути службову особу за вчинення низки протиправних дій в супереч інтересам служби, в інтересах третіх осіб, оскільки не завжди шкода може бути обчислена (наприклад незаконна передача надр у користування), а негативні ефекти від прийнятих рішень можуть настати через значний проміжок часу.

3. У структурі даних, про кількість засуджених за вчинення службових злочинів осіб за період 2015-2019 рр. виокремлюються наступні особливості:

по-перше, кількість засуджених за злочини у сфері службової діяльності серед загальної кількості засуджених осіб коливається в межах 1,0 %-1,2 %. Цей показник, в середньому, в два з половиною рази менше, ніж частка даних видів облікованих злочинів до загальної їх кількості (2,5 %-4,5 %);

по-друге, маже половина усіх осіб, засуджених за службові злочини, підпадають під ст. 368 КК України та ст. 369 КК України (1 152 та 986 із 4 399 осіб відповідно), в той час як за ст. 364 КК України засуджено лише 88 осіб (2 %). Така диспропорція у структурі зареєстрованих злочинів та засуджених осіб частково викликана особливостями статистичного обліку, проте в значній мірі свідчить про недостатню ефективність роботи органів досудового слідства;

по-третє, в зазначеному періоді відбулася зміна превалюючих статей (у 2015 році за ст. 368 КК України було засуджено 32 % осіб, за ст. 366 КК України – 25 %, за ст. 367 КК України – 9 %, за ст. 369-2 КК України – 9 % відповідно у 2019 році за ст. 369 КК України було засуджено 47 % осіб, за ст. 368 КК України – 16 %, за ст. 369-2 КК України – 16 %, за ст. 366 КК України – 6 %).

Аналіз статистичних даних дає підстави стверджувати, що, незважаючи на певні позитивні зміни, рівень злочинів у сфері службової діяльності продовжує залишатися високим. За географією злочини у сфері службової діяльності найбільш поширені у містах, переважно, обласних і районних центрах, що зумовлюється зосередженням значної кількості органів публічної влади, а також підприємств, установ й організацій. При цьому, статистика службової злочинності здебільшого прямо не залежить від соціально-економічних і демографічних умов конкретного регіону України, а показники злочинності збільшуються залежно від інтенсифікації державного та господарського врядування.

Вся сукупність проявів корупції взаємозв'язана із зловживанням владою або службовим становищем. Корупційні злочини або безпосередньо полягають у такому зловживанні, або ж спрямовані на те, щоб спонукати особу до посадового зловживання. Корупція є складним соціальним феноменом, що детермінується низкою об'єктивних умов та факторів. Психологічна зумовленість корупційних злочинів посадових осіб характеризується дією двох груп детермінант - соціальних і психологічних. Соціальні передумови є зовнішніми по відношенню до людини психологічними умовами, що провокують, допускають, індиферентно виражені або

активно схвалюють корупційну поведінку. Психологічні ґрунтуються на деформації особистісних особливостей посадової особи.

4. Загальною ознакою злочинів у сфері службової діяльності, є те, що злочинне діяння перебуває в безпосередньому причинно-наслідковому зв'язку із діяльністю службової особи або особи, яка надає публічні послуги. Зазначений зв'язок реалізується в наступних атрибутах діяння у складі зловживання владою або службовим становищем, а саме: дія або бездіяльність вчиняються посадовою особою з використанням свого службового становища; протиправний характер такого діяння; подібність діяння службової особи за формою із законним; діяння, у переважній більшості випадків, має прояв в активному поводженні.

Суттю зловживання є те, що службова особа використовує свої повноваження з порушенням встановленого порядку їх реалізації. Вплив на неспорядкованих осіб з метою схилити їх до вчинення незаконних дій не належить до компетенції службової особи, тому не є службовим зловживанням за своєю природою. Додатковим аргументом на користь цієї позиції є те, що в жодній статті КК України не йдеться про використання можливостей, пов'язаних із наданою владою, службовим становищем чи службовими повноваженнями.

Суспільно небезпечними наслідками зловживання службовим становищем виступають: одержання неправомірної вигоди та нанесення істотної шкоди або тяжких наслідків фізичній або юридичній особі, суспільству, державі. Основним безпосереднім об'єктом зловживання відповідно ст. 364 КК України виступають суспільні відносини, які виникають щодо забезпечення виконання службовими особами своїх функцій лише в інтересах служби. Додатковим, виходячи зі змісту наслідків стосовно ст. 364 у їх сучасному трактуванні, таким об'єктом можуть бути лише права та інтереси матеріального характеру, або ж заподіяння шкоди яким є матеріальний еквівалент.

Ґрунтуючись на психологічному аналізі суспільна небезпечність зловживання службовим становищем має розглядатись не тільки у її матеріальному вираженні, але й у соціальному, моральному, фізичному вимірах, з огляду на фатальний вплив корупції на демократичні устої державного устрою.

5. Умисний характер вчинення злочину, передбаченого ст. 364 КК України, означає, що винна особа: усвідомлює характер свого діяння, передбачає наслідки своєї поведінки та бажає вказаних наслідків у вигляді одержання неправомірної вигоди. Водночас, корупційний характер зазначених злочинів відображається на особливостях усвідомлення протиправного характеру вчинених дій. Існування в українському суспільстві розмитості моральної оцінки припустимої поведінки посадової особи спричиняє викривлення нею оцінки власних злочинних дій (знецінення суспільної безпеки).

Констатується, що типовим суб'єктом злочину, пов'язаним із зловживанням службовим становищем виступає чоловік (73 %) з вищою освітою (90 %), віком від 29 до 54 р. (62 %).

Мотив і мета – факультативні ознаки суб'єктивної сторони складу злочину. З огляду на це, 80 % опитаних керівників державних підприємств повідомили, що головним стимулом та мотивацією у роботі є повага, визнання заслуг та результати роботи. Зазначена відповідь є соціально очікуваною та дисонує із іншими, а саме:

68 % респондентів зазначили, що рівень їх заробітної плати не є достатньою в повній мірі та дозволяє робити незначні заощадження, у той час як третина опитуваних повідомила про абсолютно недостатній рівень доходів який не дозволяє робити заощадження; на думку третини опитаних винагорода є головним стимулом у роботі працівників і лише 20 % повідомили, що винагорода не є головною мотивацією підлеглих; 72 % розуміють, що фінансові аспекти професійної діяльності є значимим фактором, тому нейтрально ставляться до ситуації коли підлеглий просить підвищення у посаді або зарплаті.

6. Ст. 364 КК України потребує редакції з метою вдосконалення та чіткого визначення об'єктивної сторони зловживання владою або службовим становищем, щоб унеможливити різне її тлумачення. На наш погляд, визначення цього діяння має містити спричинення наслідків у вигляді істотної шкоди і шкоди немайнового характеру, оскільки, враховуючи об'єкти, яким може бути завдана шкода, вона не завжди може бути обчислена. Вбачається за необхідне повернутися до примітки ст. 364 КК України, яка б не визначала диспозицію статті суто у розрізі прямої матеріальної шкоди.

7. На початку професійної діяльності детективам НАБУ гостро не вистачає знань та навичок необхідних для ефективного розслідування злочинів у сфері службової діяльності. При цьому, 40 % респондентів не проходили спеціалізоване навчання з питань формування практичних навичок розслідування злочинів у сфері службової діяльності та 60 % набували професійний досвід виключно практичним шляхом на роботі. Тільки 8 % оцінюють актуальний рівень сформованості знань та навичок необхідних для ефективного розслідування злочинів у сфері службової діяльності як високий. Наведене обумовлює необхідність системи професійної підготовки детективів НАБУ.

В процесі розслідування злочинів, пов'язаних із зловживанням службовим становищем доцільно використовувати типовий психологічний профіль суб'єкта цього злочину, який містить перелік іманентних особі індивідуально-психологічних характеристик особистості (самостійність; впевненість, високий рівень інтелектуального розвитку, висока самооцінка, амбіційність, вимогливість до інших тощо).

8. Відповідно до наявних нормативно-правових засад інформація, одержана в результаті проведення дослідження з використанням поліграфа не є доказом і підтверджує лише суб'єктивну значущість конкретних стимулів, які можуть вказувати на наявність приховуваної інформації про обставини злочину або на щирість відповідей на поставлені запитання (окрім випадків використання поліграфу у рамках призначеної судової експертизи).

Після проведеного опитування службової особи, яку підозрюють у вчиненні злочину передбаченого ст. 364 КК України за допомогою поліграфа відбувається аналіз отриманої інформації, в наслідок чого детектив отримує можливості: оцінити достовірність даних, що повідомляються підозрюваною особою; отримати інформацію орієнтовного характеру щодо механізму й способу корупційних правопорушень; висунути відповідні версії для подальшої перевірки та здобуття речових доказів; звузати коло підозрюваних і ймовірно причетних до події злочину осіб; встановити причетність конкретних осіб до підготовки, вчинення й

приховування злочину; визначити послідовність і необхідність проведення першочергових оперативно-розшукових заходів для виявлення, розкриття й припинення корупційних правопорушень; спланувати подальший хід розслідування та визначити перелік першочергових, наступних слідчих (розшукових) дій; використати результати психофізіологічного дослідження як один із тактичних прийомів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Скубак Е. О. Історичні передумови та сучасний стан кримінально-правового розуміння поняття "зловживання посадовим становищем" держслужбовцями в Україні. *Часопис Київського університету права* : зб. наук. праць. 2018. № 4. С. 289–293.
2. Скубак Е. О. Компаративістський аналіз сутності зловживання посадовим становищем у зарубіжній та вітчизняній кримінально-правовій науці. *Правова позиція*. 2019. № 2 (23). С. 165–170.
3. Скубак Е. О. Психологічна характеристика особистості державного службовця, який вчиняє злочин, пов'язаний зі зловживанням владою або службовим становищем. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 211–214.
4. Скубак Е. О. Напрями вдосконалення нормативно-правових і практичних засад розкриття та розслідування злочинів у виді зловживання посадовим становищем держслужбовцями в Україні. *Право і суспільство* : наук. журн. 2019. № 5–2. С. 135–141.
5. Скубак Е. О. Психологічна природа та мотиви злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем, та способи їх подолання. *Юридична психологія*. 2019. № 2 (25). С. 69–73.
6. Скубак Е. О. Тактика розслідування злочинів, пов'язаних зі зловживанням службовим становищем з використанням психологічного портрету особи. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 1. Volume 2. С. 201–209.
7. Скубак Е. О. Динаміка трансформації поняття «зловживання посадовим становищем» в історико-кримінальному контексті. *Імплементация європейських стандартів запобігання корупції в Україні* : матеріали наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ, 2019. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/13819>.
8. Скубак Е. О. Особа злочинця у сфері службових відносин. *Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні* : тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 19–22 лип. 2019 р.). Харків : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2019. С. 100–102.
9. Скубак Е. О. Невідкладні напрямки оновлення державної стратегії протидії корупції. *Актуальні проблеми адміністративно-правової науки (до 95-річчя з дня народження Р. С. Павловського)* : тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 26 вер. 2019 р.). Херсон : Гельветика, 2019. С. 138–141.
10. Скубак Е. О. Психологічні мотиви та чинники до зловживання службовим становищем. *Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті* : тези доп.

учасників міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 1–2 лист. 2019 р.). Дніпро, 2019. URL: <http://www.legalworld.in.ua>.

АНОТАЦІЯ

Скубак Е. О. Юридико-психологічна характеристика зловживання посадовим становищем держслужбовцями в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020.

Дисертаційне дослідження присвячено визначенню юридико-психологічних особливостей злочинів, пов'язаних із зловживанням службовим становищем та сформульовано рекомендації щодо використання психологічних знань і прийомів в практичній діяльності правоохоронних органів у процесі їх розслідування.

В роботі представлено історико-правовий та компаративістський аналіз кримінально-правового розуміння поняття «зловживання посадовим становищем». Визначена психологічна природа злочинів, пов'язаних із зловживанням службовим становищем. Акцентовано увагу на корупційному характері зазначених злочинів та доведено, що їх психологічна зумовленість характеризується дією двох груп детермінант - соціальних і психологічних.

Здійснено психолого-правовий аналіз об'єкту та об'єктивної сторони, суб'єкту та суб'єктивної сторони злочинів, пов'язаних із зловживанням посадовим становищем. Виокремлені типові психологічні ознаки суб'єкту та мотиви корупційної поведінки посадових осіб.

Сформульовано та запропоновано основні шляхи нормативно-правового удосконалення розслідування злочинів, пов'язаних зі зловживанням службовим становищем та сформульовано пропозиції щодо використання у кримінальних провадженнях психологічних особливостей посадової особи.

Обґрунтовано актуальність застосування спеціальних психологічних знань у кримінальних провадженнях щодо злочинів пов'язаних з корупцією шляхом застосування поліграфічного дослідження.

Ключові слова: зловживання посадовим становищем, зловживання владою, корупція, корупційний злочин, психологічні детермінанти корупції, мотив злочину.

АННОТАЦИЯ

Скубак Э. А. Юридико-психологическая характеристика злоупотребления служебным положением госслужащими в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 19.00.06 – юридическая психология. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2020.

Диссертационное исследование посвящено определению юридико-психологических особенностей преступлений, связанных со злоупотреблением служебным положением. Сформулированы рекомендации по использованию

психологических знаний и приемов в практической деятельности правоохранительных органов в процессе их расследования.

В работе представлен историко-правовой и компаративистский анализ криминально-правового смысле понятие «злоупотребление служебным положением». Проанализированы различные подходы к толкованию «злоупотребление служебным положением» в зависимости от исторических периодов развития Украины.

Определенная психологическая природа преступлений, связанных со злоупотреблением служебным положением. Акцентируется внимание на коррупционном характере указанных преступлений и доказано, что их психологическая обусловленность характеризуется действием двух групп детерминант - социальных и психологических. Освещены отдельные аспекты профессиональной деформации государственных служащих возможного основания для совершения коррупционных правонарушений.

Проведенный психолого-правовой анализ объекта и объективной стороны, субъекта и субъективной стороны преступлений, связанных со злоупотреблением служебным положением. Выделены типичные психологические признаки субъекта и мотивы коррупционного поведения должностных лиц, а также основные проявления деформации должностных лиц, связанной с выполнением ими властных полномочий. Охарактеризованы понятия личности преступника и выделены группы признаков и свойств, которые ей присущи, а также определены основные личностные характеристики государственных служащих в соответствии со спецификой их профессиональной деятельности.

Осуществлен анализ понятий «злоупотребление служебным лицом своим служебным положением» и «злоупотребление властью». Определены первоочередные направления и процессуальные инструменты для успешного расследования преступлений связанных со злоупотреблением служебным положением.

Сформулированы и предложены основные пути нормативно-правового совершенствования расследования преступлений, связанных со злоупотреблением служебным положением и сформулированы предложения по использованию в уголовных процессах психологических особенностей должностного лица.

Определены основные направления и хронологическая последовательность принятия процессуальных решений и построения четкого комплекса мероприятий, необходимых для эффективного сбора и дальнейшего использования сведений о психологических характеристиках подозреваемых, необходимых для успешного достижения целей и задач уголовного производства.

Обоснована актуальность применения специальных психологических знаний в уголовных процессах по преступлениям связанных с коррупцией путем применения полиграфического исследования, как дополнительного источника доказательств стороны обвинения.

Ключевые слова: злоупотребление служебным положением, злоупотребление властью, коррупция, коррупционное преступление, психологические детерминанты коррупции, мотив преступления.

SUMMARY

Skubak E.O. Legal and psychological characteristics of abuse of office by civil servants in Ukraine. – *Manuscript.*

Dissertation for degree of the candidate of legal sciences, specialty 19.00.06 – Legal psychology. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2020.

The thesis is devoted to the definition of legal and psychological features of crimes related to abuse of office and formulates recommendations for the use of psychological knowledge and techniques in the investigation practice of law enforcement agencies.

The research presents the historical legal and comparative analysis of criminal legal comprehension of the "abuse of office" concept. The psychological nature of crimes related to abuse of office is determined. Emphasis is placed on the corruption nature of these crimes and it is proved that their psychological conditionality is characterized by the action of two groups of determinants - social and psychological.

Psychological and legal analysis of the object and the objective side, the subject and the subjective side of crimes related to abuse of office. Typical psychological signs of the subject and motives of corrupt behavior of officials are singled out.

The main ways of normative-legal improvement of investigation of crimes related to abuse of office are formulated and offered. The proposals on the use of psychological features of an official in criminal proceedings are formulated.

The relevance of the application of special psychological knowledge in criminal proceedings for crimes related to corruption through the use of polygraphic research is substantiated.

Key words: abuse of office, abuse of power, corruption, corruption crime, psychological determinants of corruption, motive for the crime.